

ՅԱՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԱՄԵՆ 10
ՄԻՋԱԿ ՏԱՌԵՐԻ ԱՃԱՐՆ 1
ԿՈՊԵԿ

ՅԱՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ
ԵՆ ՀԱՅԵՐԵՆ ԵՆ ՕՏԱՐ 1 ԵԶՈՒՆԵՐՈՎ

ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒՄ Է ՇԱՐԱԲԸ
ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ
ՉՈՐԵՔԵԱՐԹԻ 4 ՇԱՐԱԲ ՕՐԵՐԸ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԻՆՆԵ 8 Ռ.

ՕՏԱՐԱՎՈՐ. ԳԻՐՈՒՄ ԵՆ ՌԵԴԱԿՏՈՐ
ԵՆ ՐԵԴ. ГАЗЕТЫ, ПЧЕЛА АРМЕНИИ
Г. Тифлисъ.

ՄԵՂՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պ. Ներքարեանցի թղթակցութեան աւելիումը.
Ազգային. — Հայոց թատրոն. — Թղթակցութիւնը իզգիւրից, Ազգայնից, Ախալքալաքից (երբու հասո) և Շուշիից: Մանր լուրեր:
Յայտարարութիւններ:
Ֆելիետոն:

ԹԻՖԼԻՉ, 12 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1880 Թ.

Մեր խրատողները շարքում են բնեցաւ «Մշակի» 194 համարում և մի անձնաւորութիւն ևս Ներքարեանց ստորագրութեամբ: Հնորհալիւք պարտի խրատողները համար, թէ ևս անկարօտ էինք նրանց: Պարտի յանդիմանելով մեզ (առանց իրաւունքի) յայտնում է, թէ ինչէ պահանջում ներկայումս հրապարակաւսնից: Պահանջի հետ կայ և պարտականութիւն: Նիժէ պ. Ներքարեանցները պահանջներ անել զիտան, պէտք է ձանաչեն և իրանց պարտականութիւններն, որ է լաւ

ՖԵԼԵՏՈՆ

Ներկայումս ամեն տեղ հացի խնդիրն է հանդիսւում. ուստ լրագիրներում այդ մասին շատ են խօսում, որովհետեւ թանկ գութիւն է Ռուսաստանի շատ նահանգներում. բայց միևնույն ժամանակ այն էլ չեն մոռանում, որ ոչ միայն հացի կնիցքէ մարդ. ուստի և բաւական գումար ու խօսում են և մամուլի ազատութեան մասին, խոսողները, թէ սորա անազատութիւնն որքան հանճարների մարերը յապաւել է ու կրճատել, որքան նըշանաւոր գաղափարների ծածուկ մի անձ. նաւորութիւնն մէջ թաղել և այլ շատ սոցա նման խօսքեր և նախադասութիւններ, թէ որքան օգուտ է ժողովրդի հետ համար ազատ իւր ամեն պիտոյքն ու կարիքն մամուլի միջնորդութեամբ արտայայտել: Այսպէս ուսելու հացի հետ կարեւոր են համարում և մտաւոր կերակուրն, որպէս զի թէ մարմնը սոված մնալի, և թէ հոգին մտաւոր և հոգեկան սովից չմեռնի. գեղեցիկ միտք է և առողջ գաղափարութիւն—բայց զորք երկուսն էլ ոչ ամեն մարդոց են շահաւետութիւն. ուստի և դրա էլ ունին հակառակորդներ, թշնամիներ.

Ինչպէս.
Որովհետեւ կան մարդիկ, որոնք ոչ գեղեցիկ միտք հասկանում են և ոչ էլ առողջ գաղափարութեանց հաւանում են. ասում են այսպիսիսայ շարքում տեղ են ուզում բռնել և մամուլի ազատութեան դէմ բողոք գրել մեր մի քանի հայ դեւասաններ, որոնք լինելով անճարներ, համարում են իրանց հանճարներ, որ է քննութեան ենթարկվել չեն կամե-

լով իրանց լինել լրագրութեանց մէջ գարթած հարցերին, ամեն հրապարակաստների դրածներին ճշգրութեամբ տեղեկ լինին, նոցա բնորհալիւք ուղղութիւնը ձանաչեն և ոչ մէկի գրածով միւսի վերայ դատողութիւն տան և կամ մի որ է. յօգուածի միջից մի քանի խօսքեր հանելով նրանց մեկնարանելով և քաշքաշելով քմահաճ եղբակացութիւններ անեն: Պ. Ներքարեանցի գրածները բովանդակութիւնն է. նախ թէ հայ ազգի մեծամասնութիւնը ազեղ զոյւլ կարծում է թէ հաւատարմութեամբ և ազգութիւնը փոխում է, և այդ փոխակարգի պաղ գաղափար է. ներկայ ազգայնութեան դար է և սորա գաղափարը պէտք է տարածել հայ ազգի մէջ, որպէս զի նորա անդամները կրճատութեամբ իրանց ազգութիւնից զատուած Համարեն: «Մեղուն» պ. Ներքարեանցի կարծիքով, մեղանում է ժամանակի պահանջն այսինքն ազգայնութեան գաղափարի քարոզութեան դէմ. իսկ «Մշակ» նորա ջերմ պաշտպանն է: Ի՞նչպէս և մի հիմուն

կութիւն, այլ լինում է որոշեալ սահմանադրութիւն, որով մի քանի բարձր անձնաւորութիւնը և հարցեր չեն ենթարկում մամուլի իշխանութեան ու քննութեան. բայց սա չէ նշան սուրբ. կութեան, այլ ապացոյց խոհեմութեան և հասարակաց շահերի պահպանութեան. որովհետեւ կան պաշտօններ, որոնք պէտք է անձեռնմխել լինին և միշտ յարգվին և կան հարցեր, որոնք զէթ մինչև մի որոշեալ ժամանակ գաղափար պիտի մնան և հրապարակ դուրս չգան. Յայտնի բան է, որքա մեծ անձինք են և վիթխարի հարցեր:

Ո՞ր չի կամենալ մամուլի ազատութեան ժամանակ, երբ ամեն մարդու վատ գործ պէտք է դուրս գալ հրապարակ և լինի խայտառակ, վայելել արտօնութիւն, մամուլի հարուածից ունենալ ազատութիւն, յիմար և անշահ կամ շահաւէր գործունէութեան համար ապահովութիւն: Կո կարծում եմ, որ շատերը այդ կցանկան և մինչև անգամ նըշանաւոր գումարներ էլ կտան: Այստաւակոյս այսպիսիք աւելի կլինեն իրանց խնդիրը վայելցողներ, իրանց գործերից ամառողներ, անարդար ճանապարհով վատասկողներ, ժողովուրդը հարստահարողներ և մանր մանր արտիստներ և գրողներ, որոնք ունեն մեծամեծ ցանկութիւններ. այսինքն են մեծ մեծ երաժիշտ անհոգ պոետիկներ: Ինչպէս լըսում եմ այսպիսիսայ շարքում տեղ են ուզում բռնել և մամուլի ազատութեան դէմ բողոք գրել մեր մի քանի հայ դեւասաններ, որոնք լինելով անճարներ, համարում են իրանց հանճարներ, որ է քննութեան ենթարկվել չեն կամե-

վերայ է իւր գլուխը մոցրելէ պ. Ներքարեանցն այդ գաղափարը—չգիտենք, երբ իւր պարտականութիւնը չձանաչելից և առանց «Մեղուն» ասածներին հետամուտ լինելու հասնել իւր սխալ եղբակացութեանց և սոցա վերայ հիմնել իւր դատողութիւնը: Նիժէ պ. Ներքարեանցը (որոյ ու լինելն և որքան ժամանակ հայ մամուլով հետաքրքրվել պահաւանք զիտանալու) տեղեկ լինէր «Մեղուն» ուղղութեան և կարողացած ուղարկութեամբ նորա ամեն յօգուածները տեղեկ կ'լինէր, որ «Մեղուն» ունենալով առանձին ազգային բաժին միշտ պաշտպանած է ազգայնութեան հարցն դեռ այն ժամանակ, երբ «Մշակ» դրա վերայ գաղափար անգամ չունէր և կոսմոսպոլիտան ուղղութիւն ունէր: Նիժէ պ. Ներքարեանցը ոչ ուղով կարողացած լինէր «Մեղուն» բոլոր յօգուածները վերջին վիճաբանութեանց ժամանակ կ'տեսներ, որ նա ոչ մի յօգուածում մեղանում չէ ազգայնութեան գաղափարի դէմ, այլ և միշտ քարոզել է այն, միշտ ձանաչե-

նում, իրանց կոնտրոլից վեր են կարծում և «Մեղուն» բեցնեղնաւորներն շատ են հայոցում, նոցա ու լինեն են որոշում ու անհերքելի ծուռ ու մուռ ճանապարհներով, վեց վեց մանէթներ խորհելով տպարանի քոնքուպուստները թափառում, նորա դուրս թափած աղբիւրը քրքրում և մի հետք գտնել աշխատում, որ իմանան երեք աստղի կամ թաւուր ու լինելը, ինչպէս որի շնորհ հոտ քաշելով փնտռում են որսը: Մեր պատուելի դերասանները, օրինակի համար մեծ պ. Ս. . . Ների կամ այլ օրինաւորներ ձգտումը տեսնելով և նոցա մեծամտութիւնն ու երազաստութիւնը քննելով և նոցա յիշողաբանութիւններն իմանալով, պ. խմբագիրը նրանց ինձ փաղքեցու յանձնեց. որ այսուհետեւ ես նրանց խորհուրդներ տամ, նոցա մասին հարցնեմ, նոցա երազասանը դառնում և հասկացնեմ, որ տեսած երազները շատ մեծ են, իսկ իրանք իբրեւ դերասան շատ փոքր են և դեռ աշակերտ, որ կարօտ են կրթութեան և որ դեռ նոցա վերայ բանալ անգամ գործ դնել չէ կարելի, այլ միմիայն կացնելով կամ ուրաքով են տալիս, որպէս զի յետոյ բանգրվելով չենք ու չնորքը ստանան, իսկայեւ դեւասան դառնան, դեռ անտաշկերպարանը չստացած կոնդ են, լաւ ճարտար ձեռքի կարօտ են, որ նրանց դրսեւ, կրթէ, մարդ—դերասան անէ. ես էլ նրանց քաղաքավարութիւն ու կարգ քարոզեմ, նոցա երազները մեկնաբանեմ, իրանց դիրքն ու չափը ճանաչելու խրատեմ: Այլ է ասանել լինել. և այլ է քանդաբարտը դերասան լինել: Այլ է բեմի վերայ իսկ դուրս, կոմս կամ գնեկաւ լինել և այլ միայն նրանց նմանել: Երբ մեր մեծ մեծ

Ասածներն է ապացոյց և մեր մի քանի դերասանները բողոքի է ցոյց «Մշակ» 193 համարում տպած «Հայոց թատրոն» յօդուածը, թատրոն յաճախող ստորագրուածը: Իրաւ է յօդուածագիրն իւր իսկական անունը չէ ստորագրած, բայց ակնհայտիւ ծայրերը տակից դուրս են ցցուած, կամ գլուխը ձեռն մէջ կոխող փառանքի պղծ ցից է կանգնած:

Պ. թատրոն յաճախողը բողոքում է «Մեղուն» բեցնեղնաւորների դէմ, որ նոցա համարձակվում են երբեմն երբեմն շատ քաղաքավարի և փափուկ ձևով ակ-

լով այլապաւան հայերի իրաւունքն ու պարտքը հայ կուլեւու և լինելու, չնայելով իրանց կրօնական խորութեան: Նիժէ պ. Ներքարեանցը հասկացած լինէր «Մեղուն» գրուածքներն, կոտններ, որ նա ասել է՝ «տուէք հային ազգայնութեան նեցուկ հայրենիքն ու լեզուն, հարուստ դրականութեամբ դիտութեանց ամեն ճիւղերում, յետոյ քարոզեցէք թէ կուլեւ անտարբերութիւն եկեղեցու վերաբերութեամբ, թէ և սորա մէջ հայ ազգը կարիք էլ չունի, քանի որ ամենաազատամիտ քրիստոնէական ազգային եկեղեցի ունի, որ ինքն իւր մէջ ընդունակ է բարեկարգվելու և բարեփոխվելու միշտ պահպանելով իւր ազգայնութեան կերպարանը:

Նիժէ պ. Ներքարեանցը լաւ և ուղարկութեամբ կարգացած լինէր «Մեղուն» գրածները, նա պէտք է համոզվէր, որ «Մեղուն» երբեք յարձակված չէ «Մշակի» խմբի և կրօնի ազատութիւն պահանջելու դէմ, այլ յարձակված է յանուն այդ գաղափարների պ. Ամիրխանեանցին պաշտպան հանդիսանալուն դէմ, որ մի

երազներ տեսնող պոետիկ դերասանները կամի ու իշխանի շարքով բեմ են դուրս գալիս—հանդիսականը շարքից են իմանում, որ նոցա դէպի կամ իշխանի դեր են խաղում, և մտածելով, որ ձուկ չեղած տեղը խնցքեմին էլ ձկան տեղ է դուրս գնում, նրանց ընդունում են և երբեմն էլ ծափահարում, օրիւր տալիս, որ նոցա չյուսահատվին, այլ ուսանիլ աշխատեն, և ոչ թէ մեծամտին, ու իրանց էլ մէկ մէկ Մշակեան ու Ազատեան երկակային: Թող հասկանան. որ իրանք ոչ մէկն են և ոչ միւսն են, այլ եթէ համեստութիւն չպահպանեն, մեծ մեծ երազներ տեսնող պոետիկներ են և հայկական բեմին բնաւ զարդ տուողներ չեն. դեռ շատ պիտի ուսուն բանջար, որ դառնան հանճար: Այսպէս այսուհետ ան ազգայնիք իմ ժողովուրդն են, թող փաղքեցու ու լինելը որոնեն, գտնեն, որ քաղաքս լաւ ճաշակով նոցա նման բաղադրանքի և այլ դուքանների դերասան—աշակերտներ շատ եմ ճանաչում և շատերն մինչև անգամ նրանցից էլ վեր եմ դասում:

Ասածներն է ապացոյց և մեր մի քանի դերասանները բողոքի է ցոյց «Մշակ» 193 համարում տպած «Հայոց թատրոն» յօդուածը, թատրոն յաճախող ստորագրուածը: Իրաւ է յօդուածագիրն իւր իսկական անունը չէ ստորագրած, բայց ակնհայտիւ ծայրերը տակից դուրս են ցցուած, կամ գլուխը ձեռն մէջ կոխող փառանքի պղծ ցից է կանգնած:

Պ. թատրոն յաճախողը բողոքում է «Մեղուն» բեցնեղնաւորների դէմ, որ նոցա համարձակվում են երբեմն երբեմն շատ քաղաքավարի և փափուկ ձևով ակ-

բողոքական քարոզիչ է, որոյ ճիշդ ու աշխատանքն է հայ եկեղեցուց խել տգէտ անդամներին, այն աղէտներին, որոնց մասին ինքը պ. Ներքարեանցը խոստովանում է, որ հաւատաւորութեան հետ և իրանց ազգութիւնն են փոխում և այս յարձակումն «Մեղուն» իրան պարտք համարած է և կ'համարէ: Նիժէ «Մշակը» մի բողոքական լրագիր լինէր, անտարակոյս «Մեղուն» ուրիշ լրագր. կ'բանայնէր այս դէպքում:

Նիժէ պ. Ներքարեանցը ուղարկութեամբ կարգացած լինէր «Մեղուն» գրուածքները, տեսած կ'լինէր, որ «Մեղուն» յարգելով կրօնի ազատութեան գաղափարները, մինչև անգամ Ամիրխանեանցին իրաւունք չէ զրացել քարոզելու իւր միակողմանի նեղ կրօնական գաղափարները նրանց, որոնք զարգացումն ունին և կարող են ազգայնութիւնը կրօնից զանազանել, բայց ոչ նրանց, որոնք իրանց տղաւորութեան պատճառով կրճատութեան հետ ազգութեան լինելի յանդիմանելով մէջ պէտք է ընկնին:

Մեկ մի բան էլ շատ զարմացրեց

Նարեկութիւններ անել մեր բեմում երեւացող դերասանները թերութեանց վերայ, այն ևս երևելի հանճար Սափրազեանցների խաղերի վերայ—այսպիսի յանդիմանութիւն, ինչպէս չհատի թատրոն յաճախողի համբերութիւն:

Պ. Թատրոն յաճախողը, գուցէ և բեմի վերայ թուր լեզու, Բաուլին Նոյն խնդրուան է համարում. չորտեմ դա ինչ փաստ է, և ասածի մէջ ինչ իմաստ է. իսկ երեք աստղն էլ անշուշտ նա կլինի, որ նրան է ասել—ուրեմն և՛ նոցա գըրածը տխմար է, իսկ պ. Սափրազեանցը քանդար է. սա պ. թատրոն յաճախողի գաղափար է:

Ի՞նչպէս.
Այս ինչպէս:

Օրիորդ Ասողիկը լաւ դերասանուհի է. կարող է խաղալ, թէ և ունի մի քանի թերութիւններ, օրիորդ Վ. Գարաբաշեան էլ տանելի է, կարող է լաւ դերասանուհի դառնալ, թէ և ունի թերութիւններ. իսկ օրիորդ Արմանոյն և Ն. Գարաբաշեան կարող են և չլինել հայ բեմում, սա ոչինչ չէ կորցնում: Պ. Մընակեան միջակ դերասան է. կարող է Սափրազեանի խաղալիս բեմ դուրս գալ և նրան ընկերանալ, յայտնի բան է երկրորդական և երրորդական դերերում հանդիսանալ: Կ. Պօլից եկածներն մէջ միակ հանճարն է պ. Աղաման (Ըստ «Մշակի» անցեալ տարի անձար, այս տարի միայն հանճար, որովհետեւ նորա համար մէկին, հանճարացեալն և բանջարացեալը քէֆ բան է, քաւու փչելուց կախ է, հանգամանքների բերմունքի դործ է) և տեղացիների մէջ գերազանցն է պ. Սափրազեան:

Չեն հաւատում. անա քեզ ապացոյց:

պ. Ենգիբարեանցի գրութեան մէջ թէ «Հաւատաւորութիւնը մեր ազգի մէջ քաղաքականութիւն է ստացած և պէտք է հաշտել այդ գաղափարի հետ»։ Ինչու հաւատաւորութիւնը քաղաքականութեան իրաւունքը պիտի ունենայ ազգի մէջ, իսկ իւր եկեղեցու պաշտպանութեան իրաւունքը չունենայ քաղաքականութիւն, զարմանալի դատողութիւն։ Ինչու օտարադաւան մարդորս քաղաքացիներ իրաւունք պիտի ունենան որս անելու ազգի մէջ և հայն իրաւունք չունենայ նոցա դէմ պաշտպանվելու։ զարմանալի արամբանութիւն է։ Ի վերջոյ պ. Ենգիբարեանցը «Մեղութիւն» մէջ յիշոյցներ է տեսնում, իսկ «Մշակի» մէջ ոչ մինչդեռ ոչ ազգ, ոչ դասակարգ և ոչ էլ անձնաւորութիւն մնացել է, որին նա չը հայհոյէր։ Զարմանալի անաչառութիւն և կամաւոր կուրուքիւն։

Եթէ պ. Ենգիբարեանցը ուշադրութեամբ կարդացած լինէր «Մեղութիւն», բոլոր վերոյիշեալներն և աւելին կը տեսնէր «Մեղութիւն» մէջ և իւր զըպարտութիւնն էլ չէր աւելցնել այն զըպարտութեանց վերայ, որ հանդէս բերին «Մշակի» էջերում պ. Ապրիսեանցներն ու Բարսեղեանցներն «Մեղութիւն» վերաբերութեամբ։ Յաւալն է, որ պ. Ենգիբարեանցն էլ, ապրելով Ս. Պետրբուրգի միջնորդութեամբ, դուրս է ելնէր և է բարձրագոյն դպրոցի ուսանող լինելով, իրան դասել է վերոյիշեալ անձնաւորութեանց շարքում։

Իսկ ինչ կ'ընդհատէր պարոն Ենգիբարեանցի այն մտքին, թէ հայ ազգը կարօտ է ոչ թէ երկու, այլ տասներեւո լրագիրներին, և ի՞նչ կը լինէր եթէ և եղածներէն մէկն էլ խափանվէր—ասում ենք, որ նա, պ.

Ենգիբարեանցն, եթէ երկու հայ լրագիրներն էլ շարունակ կարդացած լինէր, պէտք է համոզված լինէր, որ «Մեղութիւն» երբէք ցանկացած չէ և չէ ցանկանում ոչ «Մշակի» և ոչ որ և է հրատարակութեան խափանումն, մինչդեռ «Մշակ» ոչ միայն շատ անգամ ցանկացել է «Մեղութիւն» խափանումն, այլ և ամեն հանդէս եկող հայ պարբերական հրատարակութեանց հակակրօթիւն է ցոյց տուած և մինչև անգամ դեռ չհրատարակվածի վերայ յարձակված և միշտ ձգտած, որ հրատարակը միայն իրան մնայ։

Պ. Ենգիբարեանցն անխաբիւրմ է և այն հանգամանքի վերայ, որ «Մշակ» ամենօրեայ է, նա կարօտ չէ Տէր-Ղազարեանցներէն՝ ռուսներէն, նա հարուստ է, իսկ «Մեղութիւն» շարժման երկու անգամ հրատարակվում է և աղքատ (միակ ճշմարտութիւնն են պարոնի յօդուածի մէջ)։ ուստի և անկարող է մրցել «Մշակի» դէմ։

«Մեղութիւն» մրցման վերայ մտածած չէ։ Իսկ եթէ պ. Ենգիբարեանցը ուշադրութեամբ կարդացած լինէր թէ «Մեղութիւն» և թէ «Մշակ» համոզված լինէր, որ մէկն իւր աղքատութեամբ ոչ պարոնից և ոչ էլ ուրիշներից փող մուրացած չէ, իսկ միւսը իւր հարստութեամբ միշտ յարձակված է հայ հասարակութեանց վերայ, որ նրան փող չեն տալիս և մեծ բազմութեամբ չեն ստորագրում վրէժ «Մշակին»։ Բայց եթէ պ. Ենգիբարեանցի դատողութեան հիմքն է մէկի հարստութիւնն ու միւսի աղքատութիւնը, մենք ոչինչ չունինք ասելու, թող պարոնը հանգստութեամբ վայելէ այդ հիման վերայ կանգնած դատողութեանց և եղբա-

կացութեանց պտուղները—մենք չենք նախանձում և չենք նեղանում միայն իրաւունք կ'ունենան նորա վերայ ցաւելու։

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

«ՄԻ ԿՆՈՋ ՏԱՆՁԱՆՔ»

Գործ իմիլ Ժիրարդէնի, թարգմ. Ա. Յովհաննիսեանի։

Օր. օր Ատողիկ և Եր. Գարաբաշեան Մատիլդ Գիւմօնի կնոջ դերում։

Պարզ վերնագիր և շատ հասարակ պրօգրամ մէկ «տանջուած» կնոջ դեր կատարել են երկու դերասանուհիք, հմուտ և զեղարուեստութեան հետ ծանօթ դերասանուհիք, կատարել են այնքան բարեխիղճ և այնքան բեմական պահանջները հասկացողութիւնով, ինչքան մենք հայ հասարակութիւնը—սկզբում անմահ Շիլլերի կարծիքի յայտնած «Մշակի» մեռնող «Թատրոն» (Allen gehört was du denkst. Dein eigen ist nur, was du fühlst. Հասարակաց է այն, ինչ որ մտածում ես. իսկ քեզ սեպհան է այն, ինչ որ զգում ես)։

Երկու անգամ մեր թատրոնական հանձնարարին այսքան բաւական եմ համարում և ուրիշ առարկաների դառնում։

«Մշակի» մէջ դեռ էլ շարունակում են իրանց նշխարները—նշխարները աւետարանական 17-րդ դար, եռանդոտ, պարսկական գեղարուեստներն անձնատուր խառնութիւն աշակերտ թաւրիզից պատանեակ Ապրիսեանցներ, «Մեղութիւն» զարման լուրը տուողին 29 մանկ խոստացողներ (ոչ ուրիշ չգիտեն, որ իրանցից շատ և շատ աւելի տուողներ կ'ընեն), սաղմոս ու աւետարան ծախող միջնակարգ վաղաքապատեցիներ և այլ սոցա նման խորհրդամուրդներ, որոնց փիլիսոփայական հայեցողութիւնը զարգացում են «Մշակի» էջերը և գործութեան հանդէս է եկել և մի այլ նոր փաստաբան պ. Ամիրխանեանի, մեծ պ. Փիրբուրդեանցի, որ շատ ցանկանում է, որ «Մեղութիւն» հաստատէ դատաստանով իւր տպած նամակի պատճէնի իսկութիւնն և ոչ պ. Ամիրխանեանցը նորա կեղծութիւնը, Զայտի բան է երկուսի մէջ կ'ընեն և պ. Փիրբուրդեանցի ցանկութիւնը երկու ժամանակով կ'կատարվի, բայց որպէս զի պ. Ամիրխանեանցի գործունէութեան պարզվի օրինաւորութիւնը—թող պ. Փիրբուրդեանցը կարգալ նախընտանուր օրինաց պրոպագանդայի մասին արած կարգադրութիւնը, յետոյ օտարադաւաններին վերաբերել 901 և 902 յօդուածներն օրինաց, ու 1866-ի և 1871-ի բարձրագոյն հրամանները յաղաք թաղելի միսիոնարաց, նոցա աշակերտաց և պ. Ամիրխանեանցի հայ բողոքականաց պատճառ լինելու և

ձանաւորները ևն—չունինք սուսուկ իրաւունք պահանջելու՝ որ մեր Աստուծոյնը և Գարաբաշեանները—Աստուծոյնը լինէին։

Դարձնակները մեր գործը։

Այդ պիտեայի մէջ երեւել ֆրանսիացոց հրապարակութեան ներկայ ֆրանս-հանրապետական լրագրի խմբագրատեղ Էմիլ-Ժիրարդէնը, կամեցել է ցոյց տալ բեմական արհեստի միջոցով որ մէկ կ'ընէ զեղեցիկ, առաքելիկ անձնատուր իւր ամուսնուն, նորան սիրող և յարգող նորա պատուր ոտնակոխ չանելու համար հասարակութեան առջ զոհ հում է իւր անձնական պատիւը և ամուսնական պարտաւորութիւնները անպիտանի մէկին, որի ձեռքումն է նորա կարծիքով իւր սիրեցեալ ամուսնոյ Գիւմօնի պատիւը։ Եւ զայն թակուելուց յետոյ, եթէ տարի շարունակ տանջուելուց յետոյ մինչև այն րոպէն, որ այլ ևս կ'ընէր ամուսնի տեսնելով որ չէ կարող ծածկել իւր անպատուած ամուսնուց իւր զարհուրելի դաղմիկը, որի հետևանքն է մէկ փոքրիկ զեղեցիկ, հրեշտականման աղջիկ, Գիւմօնի կարծեցեալ սեպհական օրգին, խոստովանում է իւր յանցանքը։

Փրկի բնաւորութիւնը ինչպէս երեւում է շատ որոշ ըմբռնել իմաստուն իւր մէջ, զգայուն սրտի տէր մէկ կնոջ համար։

Այնչաւ տարի մարմնացրեց այդ դերը մեր բեմի վրայ օր. Ատողիկը։ Ինչ աստիճան նա զեղեցիկ էր և հրաշալի, այդ մասին «Մեղութիւն» իւր ժամանակի տուել է իւր կարծիքը, մեզ մնում է խօսել օր. Եր. Գարաբաշեանի՝ այդ դերի ներկայացման մասին, ամոքոյ 6-ին։ Օր. Ատողիկի կեղծանի և զուարթ խաղից յետոյ,

որի տպաւորութիւնը դեռ շատ տարիներ չը պիտի մոռանան նորա խաղը տեսող հանդիսականները, կարծում էինք ձեռնամուխ լինել այդ դերին վառագուր պիտի համարուէր մէկ ուրիշ դերասանուհու համար, որի յաջողութիւնը մեր բեմի վերայ, ըստ զանազան կարծեաց դեռ վրձնուած հարց չէ։

Բայց դերասանական հմտութիւնը զատաւել և ունեցաւ յաջողութիւն կարծածից շատ։

Եւ այդ էլ է այն քարը դայթաղութեան, այդ անյայտ երկիրը (terra incognita), որի մասին որոշ պատասխան ոչ ոք չէ կարող տալ, այն է «կարող է արդեօք կ'ընէ մարդը սիրել իւր զայն թակուելուց զուարթ և որի կըքնն են թարկուել է զղուելով իւր ամուսնու պատիւը պահանջելու համար։

Օր. Ատողիկը սեպհականացնելով իւրեան կ'ընէ մեր բնարանը, ամեն մէկ քայլում, երբ իւր կըքնոյ, ամբողջ իւր սիրող սրտի զգացմունքով մոտենում է իւր անպատուած ամուսնուն, կամեալով ընկնել նորա զիրկը, լուսնալ նորա անպատուութիւնը իւր արտասուելով, իսկոյն նորա երեսի վերայ վայելում էր մէկ վախ, մէկ տատանում... դերասանուհին զգում էր և ցոյց էր տալիս հանդիսականներին, որ նա մի և նոյն ժամանակ և իւր հրեշտականման ժաննիկ մայրն է, որից յախտեան բաժանուելը—մահ է մօր համար։

Օր. Երանուհի Գարաբաշեանի նրբամտալէս գեղեցիկ խաղի մէջ մենք տեսնեց ուրիշ բնարան, նա միայն ամուսին կ'ընէ, թոյլ կ'ընարմատ, անհամար սիրով կ'ապուած իւր անպատուած ամուսնու հետ, որի բարեկաւութեան համար նա պատրաստ

անցեալ տարի պ. Չմիկեանի տեղ երկու օրում ահագին դերն ստեղծողն ըլ էր—պ. Սաֆրազեան։ Քիչի դերն երկու օրում պատրաստողն ըլ էր—Սաֆրազեան։ Չէ որ դերասանի գլխաւոր յատկութիւնը դերն անգիր սերտելն է ու բեմ դուրս գալով սերտածը բերան ասելն է, բայց սորա մէջ Սաֆրազեանն առաջինն է։

Իրան է Գիւմ—Սաֆրազեանին հեղի-նակը ճանաչել կարող չէր. բայց նա Գիւմի նոր բնաւորութիւնն ստեղծած չէր—և այս ստեղծարանող հանձարը պ. Սաֆրազեանը չէր։

Այսպէս ոչ միայն դրամայում ու ողբերգութեան մէջ է պ. Սաֆրազեանն հանձար, այլ և կատակերգութեան մէջ է քանդար։ Սրան քեզ վկայ, ինչպէս յօդուածագիրն ասում է, Աղբիւրնաղբապոլի հասարակութիւնը, ուրում ես աւելացրու և Ոքրօխանի թատրոնագէտ տանու տէրութիւնը, որով և կ'աստատովի մեծ պ. Սաֆրազեանցի հանձարեղութիւնը, որ իրանց տղիտութեամբ թատրոնական գործում Բառն ու ** չեն հասկա նու և թատրոնական մասնագիտով անդամները չեն ճանաչում և հասարակութիւնը գրաստ համարում ու ամեն բեմ նորա վերայ բարձում, Հանձար չճանաչելն ու հարուածելը մարդապաշտութիւն անել է, աշխարհ իւր զարդից զրկել է, ուստի և ես խորհուրդ կ'տամ թատրոնական մասնագիտով, մասնաւոր իշխան Ամատունուն մի ներկայացումն սարգել, ուր լինին և՛ դրամատիկական և՛ օղբերգական և կատակերգական դերեր, ու փորձել յանձնել բոլոր պ. Սաֆրազեանին, այնպէս որ նա սկսէ և նա վերջացնէ բոլոր ներկայացումն և ներ-

կայ եղողներին պատճառէ հիացումն։ Զայտի բան է այս դէպքում մասնագիտը չի հասարակութիւնն էլ գրաստ չի չամբարիլ և այդ բեմը նորա վերայ չի բարձրիլ։ Այդ ներկայացումն թող ըստ իրանց համար լինի և այնտեղ միայն պ. Քաթարոն յաճախողն ու «Մշակի» խմբագիրը գտանվին—ու հրճուին։ Իսկ Բառն ու ** չեն ներս մտնել չճանաչակ վին, իսկ խմբագիրն ու ֆաղջիկն այդ երջանկութեան վերայ մտածել անգամ չ'անդգնին։

Բայց չկարծես, ընթերցող, որ մեր դերասանների մէջ չկան ազատամիտներ, մամուլի ազատութեան դէմ չըողողողներ—ոչ կան և՛ իմաստուն մեծամիտներ, որոնք մամուլի էլ, ամեն բանի վերայ էլ դրած ունեն իրանց օտնելու։ Որ վրաստանում են, հէնց կարծում են, թէ ստրուկներն մէջ թաւաղեն են, մոռացել են, որ էլ չկայ թաւաղութիւն ու հորտութիւն—վաղուց է այդ մասին ասողութիւն, պատուաւորն է մարդավարութիւնը և պարտաճանաչութիւնը, կորել է արտօնութիւնը, Լաւ և աղին արհեստաւորը գլխիս վերայ տեղ ունի, իսկ մեծամիտն և յիմարը ոտքի տանի լինելու էլ պատիւ չունի։ Մամուլն ազատ է, լաւն լաւ պէտք է ասէ, վատը պէտք է պարտաւորէ, արժանաւորութիւնը գովէ և թերութիւնը հարուածէ, այս նոր գործն է։ Այլ թէ մէկը կ'զայրանայ, միւսը կ'արկիւնայ, բնաւորաւ ուժումն չէ, ու որպէս կուզէ սուսը ջուր լսմէ, սիրած հոյակն կամ վերելի ու կատարի, ոտները տախտակի տայ ու նեղանայ, մամուլն էլ իւր անկիւր կանէ և կամաց կամաց ծուր կըքսէ։

Այս անգամ մեր թատրոնական հանձնարարին այսքան բաւական եմ համարում և ուրիշ առարկաների դառնում։

«Մշակի» մէջ դեռ էլ շարունակում են իրանց նշխարները—նշխարները աւետարանական 17-րդ դար, եռանդոտ, պարսկական գեղարուեստներն անձնատուր խառնութիւն աշակերտ թաւրիզից պատանեակ Ապրիսեանցներ, «Մեղութիւն» զարման լուրը տուողին 29 մանկ խոստացողներ (ոչ ուրիշ չգիտեն, որ իրանցից շատ և շատ աւելի տուողներ կ'ընեն), սաղմոս ու աւետարան ծախող միջնակարգ վաղաքապատեցիներ և այլ սոցա նման խորհրդամուրդներ, որոնց փիլիսոփայական հայեցողութիւնը զարգացում են «Մշակի» էջերը և գործութեան հանդէս է եկել և մի այլ նոր փաստաբան պ. Ամիրխանեանի, մեծ պ. Փիրբուրդեանցի, որ շատ ցանկանում է, որ «Մեղութիւն» հաստատէ դատաստանով իւր տպած նամակի պատճէնի իսկութիւնն և ոչ պ. Ամիրխանեանցը նորա կեղծութիւնը, Զայտի բան է երկուսի մէջ կ'ընեն և պ. Փիրբուրդեանցի ցանկութիւնը երկու ժամանակով կ'կատարվի, բայց որպէս զի պ. Ամիրխանեանցի գործունէութեան պարզվի օրինաւորութիւնը—թող պ. Փիրբուրդեանցը կարգալ նախընտանուր օրինաց պրոպագանդայի մասին արած կարգադրութիւնը, յետոյ օտարադաւաններին վերաբերել 901 և 902 յօդուածներն օրինաց, ու 1866-ի և 1871-ի բարձրագոյն հրամանները յաղաք թաղելի միսիոնարաց, նոցա աշակերտաց և պ. Ամիրխանեանցի հայ բողոքականաց պատճառ լինելու և

մերժվելու պատճառաց, Աւելին ասել և պարզել չեմ ուզում. պ. Փիրբուրդեանցի համար այսքան բաւական եմ համարում, որովհետեւ պ. Ամիրխանեանցները ճշտ գործ ունենալ չեմ սիրում և նրանցից շատ եմ զգուշում։

Ազատամտութեան վերայ խօսելիս քիչ էր մնում եկատերինոգարցի հայ լուսաւորչականին էի մոռանում, որ իւր ազատամտութեամբ մինչև անգամ հանրապետական Փրանսիացիներին է մոռացնում, որոնք վաղաքապատեցիներն արտօնում են, ազգային լուսաւորութիւնը նրանցից խրճում են, ինչ իրաւունք ունին. թող նոքա ինչ կուզեն անեն, եթէ կարող են իրանք էլ նոցա հակառակ գործեն, ինչպէս խորհուրդ է տալիս եկատերինոգարցի հայ լուսաւորչականը «Մեղութիւն» խմբագրին՝ թող տալ Ամիրխանեանցներին գործելու և հայ լուսաւորչականներին իրանց եկեղեցուց հեռացնելու, ու մինչ, որ նոքա քարոզում են և որսում թէ խօսքով և թէ այլ միջոցներով—լուսաւորչականը իրաւունք և պարտք չունէ իւր եկեղեցին պաշտպանելու և թշնամուն դիմադրելու, կարծես կ'ընէ ևս եկեղեցին, խիղճ ու համոզումը մի աման փլաւ է, որ ուղղուն լուի և տէրը լաւէ։ Այս, կայ հայ, որ անպայման այսպէս ազատամիտ է, չեմ ասում ծանծաղամիտ է, որ ամեն սրբութիւն ծախելու հակամիտ է, չափից դուրս միամիտ է։ Չգիտեմ, թէ էլ ինչու են գծերին գծատուն տանում, ազատութիւնից զրկում. թող նոքա իրանց գծութիւնն աւնեն և խեղճներն էլ հակառակ գործեն. ում ինչ, այ ուղիղ դատողութիւն, կատարեալ ազատամտութիւն։

Աւելի ազատամիտը «Մշակի» 196 թերթին է. որ իւր մէջ բովանդակում է թէ վերոյիշեալ Հայ—լուսաւորչականի ծանծաղամիտ ազատամտութիւնն ամբողջ թղթակցութիւնն և թէ «Վոյս» հանդիսի մոլեռանդութիւնն (ըստ «Մշակի»)։ Ահա «Վոյս» յօդուածում ինչ է գրած. «Հայ ազգն չունի թէ քաղաքական անկախութիւն, ունի սակայն ներքին անկախութիւն, զոր վայելած է և կ'վայելէ զարեւելի վեր, վասն զի ունի անկախ եկեղեցին, որ քրիստոնեայ անկախ եկեղեցին է, որոյ նորոգի հայ ազգը կ'ըր ցած է պահ պահ և իւր ազգայն ու թիւն, որովհետեւ Հայաստանեայց եկեղեցին անկորուստ պահպանեց հայ լեզուն, որ ամբողջովին կը պարունակէ իւր մէջ մեր ազգային կեանքը, պատմութիւնը, սովորութիւններն և ամենայն ինչ որ Հայունն է և Հայուն կ'ընարբերի։ Արի ու մի զարմանալ և մարդոց դատողութեանց և համոզմանց հաստատութեանց մասին մի կրկնելու. եկատերինոգարցի Հայ—լուսաւորչականի մինչև ծանծաղամտութիւնն հասնող ազատամտութիւնն ու «Վոյս» առողջամտութիւնն ինչպէս են տեղ գտել «Մշակի» մի թերթում և մի էջում, իսկ ինչ չէ ասում, Հակառակ չեմ կարողանում թէ խեղճութիւնն ու խեղճութիւնն ինչպէս են տեղաւորվում մի անձնում, մի տեղում, երկու աշակերտի գեպքերի համար է միւր լեզուով խօսքը զի թ ու ի և լ օ ք, մտածելի ես ու լաւելի։

է քան և հինգ հրեշտակներն, զայն ժամանակն պատու խանութներ զնշել:

Ահա այն բոլոր զանազանութիւնը մեր երկու գերաստուհիներն խաղի մէջ:

Կաւելանքնք այսքանը միայն վերաբերաւ օր. Երանուհու խաղի մասին, որ նա մէկ քանի զեպըում, ցոյց չտուեց այն դերակատարութեան մանրամասնութիւնը, որի մէկ չնչին զեպումը, ժամանակաւորապէս թուլացնում է խաղի աղբիւրները:

Օր. Աստղիկը նամակը կարդալուց յետոյ յանկարծ սաստիկ արտնդունութեամբ սեղմում էր, ճիւղում առնեցաւ սիրահարի նամակը իւր ձեռքում և նորա աչքերը փայլում էին անկրկնապէս ատելութեամբ զեպի իւր գայթակղեցողը, այն ինչ օր. Եր. Կարաբաշեանի խաղի այդ տեսարանը զուրս եկաւ նուազ, որովհետեւ ըստ պէն հաշուած էր:

Վերջացնելով մեր վերնագրի բնութագրերը չենք կարող չաւելացնել, որ այս անգամ պ. Ազամեանը բոլորովն հիացրեց հասարակութեանը իւր շնորհալի և ազդու խաղով: Ինչ կը վերաբերի պ. Մանկանին, թէ և նա իւր տեղը չէր (զայն ժամանակն ժան Ալլարէյ), այնու ամենայնիւ երբորդ արարուածի վերջում իւր մեծիկ խաղով, զարձակ ապացուցեց, որ ոչ թէ գերաստն է զերի համար, այլ զերը գերաստնի համար: Երկու խօսք և մեր կրկնօրնրի մասին: Պատուելիք հաւատացե՞ք որ մեր հանձնարարող գերաստն պ. Ազամեանը ոչ ինչ կարօտութիւն չունի ձեր և ձեր անկայելու ճշտին և ծափահարութեան, նաև երբ զուք ձրի այցելելով թատրոնը, օրկեստրը պաշարելուց յետոյ նեղութիւն էք պատճառում բազմութեան շուրջին կարգերին:

գտնէին: Քրդի տարազով վանից եկող մի հայ պատմեց, որ իրաւ է իրեղուլահ պարսից սահմանում շատ տեղերի տիրեց և աւերեց սկզբում, միայն վերջը պատերազմն անջողեալու և իրեղուլահ կորցրելէ 5000 ջելոյ և այժմ վերադարձած իւր նախկին տեղում լուռ ու մունջ նստած է: Վանի Սամիհ վաշան շարունակում է զրգուլ քրդերին, որ նեղաւ ցրեն, ճշնէն հայերին, որոնք դեռ ևս անխաղաղ լուռ են: Իսկ Մար. Շմունը պատրաստի 20,000 զօրքունի և խոհանութեամբ դրաւած է մի քանի անուանի քուրդ շէյխներին և նոցա հետ դաշն կապած կարեւոր զեպըում իրանց պաշտպանելու: Եթէ Պարսկաստան արշաւած չլինէր իրեղուլահ, անշուշտ հայերի և ասորիների վերայ պիտի յարձակվէր: Բայց զեպի մի թուրք պաշտօնատար իւր բերանով խոստովանեց թէ իրեղուլահի Պարսկաստան խորհրդէն է ինքը տնւթանն, որպէս զեռա պատեղի քրդերին էլ իւր իշխանութեան տակ զգնելով կազմէ «Քրդա» կան միութիւն և Հայաստան անուանը փոխէ քրդաստան: Վանից եկած տեղեկութիւնքն աւելի յոյս, քան յուսահատութիւն են յայտնում: Միայն տաճիկ կառավարութիւնը միշտ կասկածաւոր աչքով է նայում հայերի վերայ և ոչ արդարութեամբ վարվում: Մուշ, Սասուն, Սղեւը և այլ հայաբնակ գաւառներն աշխատում են զինուորով անձնապաշտպանութեան համար: Մուշ կողմերը ջրբանցի կոչուած քրդերը սիրով են հայերի հետ իսկ միւս քրդերը թշնամի թէ հայերին և թէ ջրբանցիներին:

Սարսափելի անգութութիւններ են պատմում իրեղուլահի մասին միւս չէ անգամ ծծկեր մանուկներին կոտորել հրամայած է: Պարսկաստանի հայերն վարձրօք իմանալով նորա ասպատակութիւնն փախել արդատու են: Կոտորվել են մեծ մասամբ պարսիկները:

Թացում էր ամենքն: Եկեղեցին սովորականից աւելի պայծառ էր. նորա երկու կողմը շարուած էին օրիորդաց և աշակերտաց դասը, ամենքը մաքուր հագնուած. ներկայ էին և հոգաբարձուքը, տեսուչը և ուսուցիչները: Եկեղեցին լի էր բազմութեամբ կանանց և մարդկանց: Աշակերտները մեծերը այդ օրը ուսուցիչ պ. Յ. Կալանթարեանից առաջնորդութեամբ զարկեցին էին առնում, միայն ափսոս որ պարսիկ ժամաստացութեան խանդարում էին մի քանի կողմանից տիրացուներ, որ այդպիսի օրը չպէտք է խանութէին: Պատարագից յետոյ եղաւ արժանի հոգեհանգիստ ուսումնարանների երջանկալիչատակ հիմնադրաց, միայն ափսոս որ այդ հոգեհանգիստը այնպէս չքեղ կերպով չկատարուեցաւ ինչպէս արժան էր, ափսոս որ հայր Զաքարիան մի քանի խօսքով Հրաբեմաղեց, Հյաւեթացից նոցա յիշատակել, թէ և ի հարկէ առանց դորան էլ նոքա միշտ կենդանի և անջինջ են ամենի սրտում իւրեանց անմահ գործով:

Հոգեհանգիստից յետոյ աշակերտները և աշակերտուհիները կարգով կանգնած «Ասոր երկնային» շարականը գեղեցիկ երգելով քայլերը ուղեցին զեպի օրիորդաց ուսումնարանի դահլիճը, որ արդէն խանութ էր մեծ բազմութիւն թէ կանանց և թէ մարդկանց:

Դահլիճը գեղեցիկ զարդարուած էր. չորս կողմը շարած էր թարմ ուռնիւն ձիւղեր, որոնցից կախած էին անուշահոտ ծաղկի փունջեր. դահլիճի հիւս. պատին կախած էր Ողի Հայաստանի գեղեցիկ ասեղնազօրած պատկերը, իսկ ամբիօնի զլինի դրած էր ուռնիւնց հիւսած պսակ, որով մէջ գրած էր ժողովներով տանու չորրորդ տարեգարծ:

Ամենքը անհամբեր նայում են ամբիօնին. երգից յետոյ անհ զուրս եկաւ առաջին դաստանն մի աշակերտուհի Հեղինէ Գանեանց, ապա Դուշանիկ Արասխանեանց. երկուսն էլ գեղեցիկ մանկական ճառեր կարդացին, որոնց միջոցաւ նեցին իւրեանց շնորհակալութիւնը իւրեանց բարի ծնողներին, հոգաբարձութեան և ուսուցիչներին: Երգից յետոյ կարգաց մի ճառ և երկրորդ դաստանն աշակերտ Ստեփան Գասպարեանցը:

Ապա երգեցին «Իմ սիրելի գաւառուներ», երգից յետոյ ուսուցիչներից պ. Ս. Սուլիսեանցը զուրս եկաւ ամբիօն և մի յարմար ճառ կարդաց, որ հանդիսի նշանակութիւնը յայտնելուց յետոյ ժողովրդի ուշադրութիւնը դարձրեց մէկ շատ հարկաւոր հարցի վերայ—այն է բնութանկան դաստիարակութիւնը:

Ձգարմանալ է, ասաց պարոնը, թէ որքան զանազանութիւն կայ Արդեանց տղայաց և աղջկանց մէջ, որքան աղջիկները համեստ կարգին և հնազանդ են, նոյնքան տղայք չար, անկարգ և յամառ են: Գուք ձեր տղայաց թողել էք բոլորովն բազդի բերման, երբեք ուշադրութիւն չէք դարձնում նոցա բարոյականութեան վերայ, այդ բոլորը կարծես թէ թողնում էք ուսումնարանին, բայց պէտք է իմացած լինէք որ երբ խաղաղ բարոյականութիւնը կախուած է բնութանկան դաստիարակութիւնից, ուսումնարանը կարող է նոցա միտքը զարգացնել, ուղիղ շաղկի վերայ առաջ տանել, բայց նոցա բարոյականութեան շատ չէ կարող աղբիւր:

Պարոնը օրինակներով յայտնեց այդ զանազանութիւնը և թէ պէտք է ուշադրութիւն դարձնեն, քանի որ իւրեանց ծերութեան միակ յոյսը, նեցուկը նորա են, բայց այդ յոյսը երբեք չի իրագործուի, քանի որ այդ խտրութիւնը կայ: Ապա կարգաց և մի ճառ ուսուցիչ պ. Գ. Գալանթարեանցը, որ հասարակութեան ուշադրութիւնը դարձրեց և նորա մի երկրորդ պահանջութեան վերայ—այն է թէ նա չէ իմանում ինչպէս յարաբերութիւն ունենալ ուսուցիչների հետ: Օրինակ ծնողքը թշնամի են մի ուսուցիչի հետ,

նա իւր երեխայի ներկայութեամբ ըսկուում է անարդել, պարտաւել նորա անձը և ասում է մինչև անգամ թէ նորա դասերը մի սովորիկ լրկին օրինակ. ուսուցիչը ծոյլ աշակերտին է դնում, ահա ծնողքը սկսում են բամբասել. «նո միջ հիտ թշնամի ա, բալատ, նրո դասին նստաւ: Բայց իմացե՛ք, ասաց պարոնը, որ ուսուցիչներին ատելուց յետոյ մի քայլ է մնում և իւր ծնողաց ատելը: Միթէ այնքան ստոր կ'լինի ուսուցիչը, որ իւր վրէժը հանէ մի ութնամեայ անմեղ մանուկից»:

Ուսուցիչներից յետոյ տեսուչ պ. Թիւսիկեանցը մի յարմար ատենարանութիւն արաւ. նա յայտնեց իւր շնորհակալութիւնը ներկայ ուսուցիչներին, որոնց ջանքով կարողացաւ այս տարի աղայոց երկրորդ դաստանն բաց անել, և թէ և ցանկալի կ'լինէր օր. երկրորդ դաստանն ունենալ, բայց այդ անկարելի է այժման ուսուցիչների թուով, որքա առանց այդ էլ ծանարեանութեան Պարոնը հաշուեց թէ այժմ կան 61/2 ուսուցիչ և 7 դասատու տղայոց և աղջկանց, եթէ մէկ դասատու էլ բանայ կառավարել անկարելի է: Ուշադրութիւնը դարձրեց նոյնպէս և ժողովրդի պարտականութեան ու իրաւունքի վերայ, դրանց հաւատարակութեան անհրաժեշտութեան վերայ: Թող ժողովուրդը աշխատէ նիւթապէս ապահովացնել ուսումնարանը և աղատել նրա ներկայ դժուար վիճակից, թող ժողովուրդը չստէ թէ հոգաբարձու կայ, էլ ինչի պիտի խառնուի: Գատարի կաստալի վերայ հոգաբարձու նշանակել մեծ բան չէ, և թող ուսումնարանը իւր պարտքը կատարէ, դասատուներ աւելացնի: Որքան նիւթական միջոցը շատ լինի, նոյնքան և յառաջագէտ կ'լինի ուսումնական մասը:

Հոգաբարձուներից պ. Կոստանդինեանցը ներկայացրեց 1879-80 թուի ուսումնարանի երեքտեղ հաշիւը. Հաշիւը երեքտեղ, որ անցեալ տարի ուսումնարանը մուտք է ունեցել 4510 մանկ, իսկ ծախս 4486 մ. 50 կոպ. ուրեմն աւել մուտք է մնացել 23 մ. 50 կոպ. Աստուած բարաբաթ տայ. շատ փող է մնացել, ասում էր ժողովուրդը, դեռ մի դասատուն էլ կարելի է բանալ, պէտք է մտածել այդ աւել փողի վերայ:

Այսպէս վերջացաւ ուսումնարանի 14 երրորդ տարեդարձը, ժողովուրդը զուրս եկաւ ուրախ տպագրութեան տակ, ոգեւորուած:

Մի զեպը աւելորդ չէր լինի այստեղ բերել:

Ուսուցիչներից պ. Ս. Սուլիսեանցը զգալով, որ մի քանի անհրաժեշտ հարցերի վերայ դասախօսել անօգուտ չէր լինի, մի ափիւշ էր պատրաստել և դահլիճի նախասենեակում կպցրել, տոմսակները պատրաստել, յուսալով որ ոգեւորուած ժողովուրդը կառնի, կ'վերջացնի, բայց խեղճի ջիւղը կախ մնաց. ժողովուրդը երբ տեսաւ ափիւշի երեսը, ոգեւորութիւնն էլ, ապաւորութիւնն էլ, քարոզներն էլ, հանգստն էլ կորան և անան յանկարծ փոխուեցաւ խիստ վաճառականական արկիւլ: Տոմսակ ծախելու պատրաստ ուսուցիչ պ. Գ. Միքայէլեանցը բոլորովն նեղութիւն չբաշեց սեղանի արկիւլի տոմսակ հանելու, փող տոմսաւոր: Բայց չպէտք է յուսահատուել:

Շարաթ, նոյեմբերի 15ին կ'լինի գրականական երկույ և ներկայացում: Այդ փ առաջ ունենալով, որ այդպիսի օգտաւէտ երկույներ շատ հազիւ են պատահում, կամ մինչև հիմա չէ պատահել, ժողովուրդը ինչպէս միշտ կ'շտապի ներկայ լինելու, ժամաւանդ որ տոմսակներ գինը սովորական 2 մանկէթից լինէ է մինչև 50, 30, 20 կոպէկ: Տեսնենք:

Վ. Ե. Կոպչեան:

Ա. Ի. Ա. Լ. Բ. Ա. Լ. Ա. Բ.
21 հոկտեմբերի
(Թղթագրութեան ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Լրագրի)

Ապա քայլերցին ամենայն զեպըում պատրաստ և կ'լին արդեամբ ապացուցանել իւր պարտաւանջութիւնը զեպի իւր համարին տառապիւլ եղբայրներն: Թէ յօգուտ Հայաստանի ուսումնաճաւալ ընկերութեանց և թէ ի նպաստ սովորանք աղբիւրոյ նա իւր առատաձեռնութեամբ նախանձել օրինակ կարող էր հանդիսանալ շատ ուրիշ հայ հասարակութեանց համար: Յապացոյց նորա պղպիսի եռանդուն և առատ սրտի ամոնոյ 19ին մեր քաղաքակից մեծ. Մկրտիչ աղա Չարսիւն ճեանցի կըբօրորու հարսանաց ուրախութեան ժամանակ, մի երկու խօսք իմ կողմից բաւական եղան քանի մի բոլորում քառասուն և հինգ ուսուցիչ ժողովել յօգուտ Միացեալ ուսումնաճաւալ ընկերութեան: Յայտնելով առ ի սրտէ շնորհակալութիւն յիշալ պարտաւանջակներն պարտք եմ համարում յիշել յատկապէս Խոսրովի մեծ. Արշակ Սաղաթելեանի և Թիկին Գոնիկ Մկրտչեան Պոզոսեանցի յարգելի անունները, որոնցից առաջինը արանց, իսկ երկրորդը կանանց մէջ շրջադայելով ժողովեցին այդ նուերը, դոր ընդ ամենը ուղարկելով ձեզ, յարգել իմբաղիր, խոնարհաբար խնդրում եմ հասուցանել ուր հարկն է և սոյն երկուոյս հրատարակւ պատուական լրագրի մի անկիւնում ի միաժամութիւն նուիրատուաց: Նոքա չը կամեցան յայտնել իւրեանց յարգելի անունները:

Ա. Բ. Գեհ.

Ա. Ի. Ա. Լ. Բ. Ա. Լ. Ա. Բ.
(Թղթագրութեան ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Լրագրի)

Վարդալով լրագրիներում վան քաղաքի կարօտանքների դրութիւնը և չը կամենալով անտարբեր մնալ նրանց օգնելուն, սրբազան պարտք համարեցի ստորագրութիւն բանալ իմ ընկերների մէջ յօգուտ վերջինեալ կարօտեց: Ահա նուիրատուների անունները:

Ոմն 1 ու, Ոմն 10 ու, Ասլան Միւլքեանց 4 ու, Դանիէլ Տէր-Չաքարեանց 2 ու, Նա 1 ու, Լյիւնով Մելիքեանց 1 ու, Բարութիւն Գաւառեանց 1 ու, Տիգրան Գաղանձեանց 2 ու, Ստեփանոս քահանայ Գեմիր-Ջիօղեանց 1 ու, Գասպարեանց 2 ու, Վարդան Լյիւնզարեանց 3 ու, ընդ ամենը 30 ուրբի: Հանած փոստայի ծախար 30 կոպէկ, կանէ 29 ու 70 կոպէկ:

Մեծապատիւ խմբագիր, խնդրեմ հասցնել այս գումարը ուր որ հարկէ:

Վարդան Եղեմեանց:

Մ. Ո. Մ. Ո.
4 հոկտեմբերի
(Թղթագրութեան ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Լրագրի)

Նամակով ծրարած յղում եմ

